

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04; 29-35-69

Telefon dyżurny: 21-34-34

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telex: 816-436

BD/76/14/89

CO UCZNIOWIE WIEDZĄ I MYŚLĄ O WYDARZENIACH MARCA '68?

Komunikat z badań

Luty 1989 r.

W sondażu opinii uczniów szkół średnich i zawodowych¹ poruszyliśmy między innymi sprawę wydarzeń marcowych 1968 roku. Zamierzeniem naszym było ustalenie, czy wydarzenia te są znane uczniom, co o nich myślą i jak je oceniają.

Badanym przedstawiliśmy dziewięć twierdzeń dotyczących marca '68 (najczęściej pojawiających się w różnych publikacjach na ten temat) pytając, z którym z nich się zgadzają, a z którym nie. Analiza wyników wykazała, że większość ankietowanych (50,6-70% próby) nie potrafiła zająć jakiegokolwiek stanowiska, wybierała odpowiedź "nie wiem". Oznacza to, że obecni absolwenci szkół średnich i zawodowych (jako zbiorowość) niewiele wiedzą o wydarzeniach marcowych. Jednak mimo braku wiedzy i sprecyzowanej opinii o nich 39,9% badanych uznało je za ważne.

Dla ułatwienia analizy wyłoniliśmy z całości próby grupę niepoinformowanych (710 osób, co stanowi 55% zbiorowości) - złożoną z tych uczennic i uczniów, którzy nie potrafili się ustosunkować do większości (5-9) twierdzeń. Pozostali to grupa poinformowanych (582 osoby) - zgadzających się bądź nie zgadzających przynajmniej z pięcioma opiniami o wypadkach marcowych (tab.1).

Najczęściej podzielano pogląd, że były one protestem wobec ówczesnej polityki władz (80% grupy poinformowanych i 40,6% całości próby) oraz reakcją studentów na pogarszającą się sytuację gospodarczą kraju (odpowiednio 75,7 i 38,8%). Stosunkowo często młodzież uważała, że ich źródłem była polityka kulturalna władz oraz postrzegała je jako atak władzy na inteligencję. Nie znalazła uznania opinia, iż "była to prowokacja organizowana przez osoby pochodzenia żydowskiego i inspirowana z zewnątrz". Chociaż obecnie według niektórych nagonka antysemityczna w 1968 roku była sterowana (z tabeli 1 wynika, że nie był to przejaw polskiego antysemityzmu i szowinizmu), to jednak nie potrafili oni wskazać grupy, która by ją dla jakichś celów inspirowała - zdaniem badanych nie były to rozgrywki o władzę.

---

¹ "Młodzież '88" - badanie zrealizowano w dniach 25-29 kwietnia 1988 roku na reprezentatywnej, ogólnopolskiej próbie uczniów ostatnich klas szkół średnich i zasadniczych zawodowych (1292 osoby). Szczegółową charakterystykę tej zbiorowości przedstawiono w aneksie.

Tabela 1

w procentach

Twierdzenia	Stosunek do twierdzeń wśród respondentów											
	poinformowanych					niepoinformowanych					ogółem	
	zgadzam się	nie zgadzam się	nie wiem	zgadzam się	nie zgadzam się	zgadzam się	nie zgadzam się	nie wiem	zgadzam się	nie zgadzam się	nie wiem	
Był to protest wobec ówczesnej polityki władz	80,3	10,4	9,3	3,3	1,1	85,6	40,6	5,0	50,7			
Była to reakcja studentów na pogarszającą się sytuację gospodarczą kraju	75,7	14,7	9,6	3,1	2,1	84,8	38,8	7,3	50,6			
Źródłem tych wydarzeń była ówczesna polityka kulturalna	51,7	28,4	19,7	6,3	2,0	91,7	24,8	12,8	58,4			
Był to atak władzy na inteligencję	44,7	37,3	18,0	3,4	4,2	92,4	20,3	17,7	58,2			
Wydarzenia te były przejawem walki o władzę	30,8	53,2	16,0	8,2	5,8	86,0	17,3	25,4	53,9			
Protesty studentów w 1968 roku miały związek z ruchami studenckimi w Europie Zachodniej i USA	22,1	34,2	43,5	3,2	2,3	94,5	11,0	15,5	70,0			
Był to przejaw polskiego antysemityzmu i szowinizmu	21,1	44,9	34,0	1,4	3,8	94,8	9,5	20,7	66,2			
Była to prowokacja organizowana przez osoby pochodzenia żydowskiego i inspirowana z zewnątrz	9,7	66,9	23,4	1,5	3,2	95,2	4,9	29,5	62,0			
Były to wydarzenia bez większego znaczenia	5,2	79,0	13,8	3,5	12,3	84,2	5,0	39,9	52,0			

Kwestią szczególnie trudną dla badanych (najwyższy odsetek odpowiedzi "nie wiem") było rozstrzygnięcie, czy wystąpienia młodzieży w 1968 roku miały związek z ruchami studenckimi w Europie Zachodniej i w innych krajach (Brazylia, Tunis, Jugosławia, Japonia, USA) - zapoczątkowanymi w 1964 roku w Berkeley - o charakterze egalitarnym i wspólnotowym, czy też źródłem ich była przede wszystkim sytuacja wewnętrzna kraju.

Młodzież z obu grup (poinformowanych i niepoinformowanych) zapytana o źródła informacji, z jakich korzysta, aby dowiedzieć się prawdy o ważnych wydarzeniach politycznych w kraju, najczęściej wymieniała prasę oraz radio i telewizję (tab.2). Choć ranga źródeł informacji w obu grupach była taka sama, to jednak grupa poinformowanych znacznie częściej wskazywała na nielegalne wydawnictwa, radio zagraniczne oraz nieco częściej na działaczy podziemia politycznego, także księży, duchownych.

Tabela 2

w procentach

Źródła informacji o wydarzeniach politycznych uznane przez badanych za wiarygodne	Respondenci z grupy	
	poinformowanych	niepoinformowanych
Prasa, radio, telewizja	48,1	50,6
Nielegalne wydawnictwa, radio zagraniczne	39,8	25,1
Rodzice	24,3	22,4
Działacze podziemia politycznego	20,0	15,3
Księża, duchowni	14,4	9,1
Nauczyciele	13,0	12,8
Koledzy, koleżanki	9,0	8,9
Działacze ZHP, ZSMP, ZMW	6,1	9,9

Z zestawienia opinii o marcu '68 grupy uznającej za wiarygodne źródła nielegalne wydawnictwa, działaczy podziemia itp. z opiniami grupy preferującej źródła oficjalne (tab.3) wynika, że pomimo generalnej zgodności obu grup w widzeniu marca istnieją między nimi także pewne różnice. Pierwsi znacznie częściej zgadzają się z opinią, że wydarzenia marcowe były przeja-

Tabela 3

w procentach

Twierdzenia	Stosunek respondentów uznających za wiarygodne źródła informacji o wydarzeniach politycznych w kraju:													
	a				b				a+b				c	
	zgadzam się	nie zgadzam się	nie wiem	nie wiem	zgadzam się	nie zgadzam się	nie wiem	nie wiem	zgadzam się	nie zgadzam się	nie wiem	nie wiem	zgadzam się	nie zgadzam się
Był to protest wobec ówczesnej polityki władz	26,8	7,4	65,8	43,3	3,0	53,7	55,1	6,0	38,9	37,8	6,1	56,1		
Była to reakcja studentów na pogarszającą się sytuację gospodarczą kraju	26,8	6,6	66,6	40,2	7,3	52,6	53,6	10,7	35,7	41,5	7,3	51,2		
Źródłem tych wydarzeń była ówczesna polityka kulturalna	17,6	13,2	69,1	21,2	14,3	64,5	33,5	16,8	49,1	16,0	14,8	69,1		
Był to atak władzy na inteligencję	11,8	16,0	72,2	23,7	16,4	59,9	25,7	26,9	47,3	13,6	22,2	64,2		
Wydarzenia te były przejawem walki o władzę	15,4	19,2	65,4	24,0	19,7	56,2	16,8	37,1	46,1	13,4	29,3	57,3		
Protesty studentów w 1968 roku miały związek z ruchami studenckimi w Europie Zachodniej i USA	11,2	12,1	76,7	10,4	16,1	73,5	16,3	21,7	62,0	6,1	17,1	76,8		
Był to przejaw polskiego antysemityzmu i szowinizmu	6,3	16,2	77,5	10,0	21,7	68,3	13,8	29,9	56,3	6,1	24,4	69,5		
Była to prowokacja organizowana przez osoby pochodzenia żydowskiego i inspirowana z zewnątrz	4,9	22,5	72,6	3,9	30,6	65,5	3,0	44,0	53,0	6,0	22,9	71,4		
Były to wydarzenia bez większego znaczenia	5,8	26,9	67,3	3,0	41,6	55,4	7,2	53,3	39,5	3,7	37,8	58,5		

a - telewizję, radio, prasę, nauczycieli, działaczy ZHP, ZSMP, ZMW; b - działaczy podziemia politycznego, nielegalne wydawnictwa, radio zagraniczne, księży, duchownych; c - kolegów, koleżanki, rodziców.

wem walki o władzę, protestem wobec ówczesnej polityki władz, reakcją studentów na pogarszającą się sytuację w kraju. Z kolei drudzy rządziej wypadki te postrzegają jako atak władzy na inteligencję, rządziej też uznają marzec 68 za ważne wydarzenie.

Chcąc zorientować się, czy opinie o niepokojach marcowych zależą od nastawienia politycznego², wśród młodzieży mającej sprecyzowane opinie o dotychczasowym dorobku socjalizmu i celowości kontynuowania socjalistycznego kierunku rozwoju Polski (87% ogółu badanych) oraz o socjalizmie w ogóle, wyodrębniliśmy dwie grupy. Pierwsza, obejmująca 32% tej zbiorowości, raczej pozytywnie ocenia socjalizm w wymiarze ogólnym i jest przekonana, że przyniósł on ludziom w Polsce więcej korzyści niż strat oraz że warto go kontynuować, druga zaś (43%) wypowiada się negatywnie w wymienionych kwestiach. Porównanie wyników uzyskanych w obu grupach wykazuje, że postawa polityczna nie wpływa znacząco na sposób postrzegania marca 68 (tab.4). Ujawnione różnice dotyczą twierdzeń, że wydarzenia te były atakiem na inteligencję - pozytywnie nastawieni do socjalizmu zgadzali się z nią rządziej niż negatywnie go oceniający i cała zbiorowość - oraz że były protestem wobec ówczesnej polityki władz i reakcją studentów na pogarszającą się sytuację gospodarczą kraju - negatywnie nastawieni nieco częściej potwierdzali tę opinię.

Analiza wyników według zmiennych społeczno-demograficznych pozwoliła na wyselekcjonowanie cech sprzyjających większej albo mniejszej orientacji w omawianej tu tematyce. Lepiej poinformowani (mniejszy procent odpowiedzi "nie wiem") są chłopcy niż dziewczęta, uczniowie techników i liceów ogólnokształcących, uczniowie mający ojca z wyższym wykształceniem, inteligenta, zamieszkujący w dużych miastach.

---

² Patrz "Młodzież o socjalizmie". CBOS październik 1988 r.

Tabela 4

w procentach

Twierdzenia	Stosunek											
	grupy poinformowanych, nastawionych do socjalizmu				grupy niepoinformowanych, nastawionych do socjalizmu				całej zbiorowości nastawionej do socjalizmu			
	pozytywnie		negatywnie		pozytywnie		negatywnie		pozytywnie		negatywnie	
	zgodzam się	nie zgodzam się	zgodzam się	nie zgodzam się	zgodzam się	nie zgodzam się	zgodzam się	nie zgodzam się	zgodzam się	nie zgodzam się	zgodzam się	nie zgodzam się
Był to protest wobec ówczesnej polityki władz	72,0	14,4	85,6	9,3	11,3	1,3	15,2	0,4	31,8	5,7	50,9	4,9
Była to reakcja studentów na pogarszającą się sytuację gospodarczą kraju	71,9	14,9	81,0	12,2	13,0	1,7	14,7	2,2	33,2	6,3	48,3	7,3
Źródłem tych wydarzeń była ówczesna polityka kulturalna	47,5	36,4	52,4	26,6	6,1	2,6	6,5	1,3	20,1	14,0	29,5	14,0
Był to atak władzy na inteligencję	30,5	49,2	51,7	31,8	1,3	7,8	5,2	1,7	11,2	21,8	28,7	16,9
Wydarzenia te były przejawem walki o władzę	36,4	44,9	32,5	53,3	7,8	7,0	8,2	5,6	17,5	19,8	20,6	29,9
Protesty studentów w 1968 roku miały związek z ruchami studenckimi w Europie Zachodniej i USA	23,9	34,2	21,6	37,3	2,2	3,5	2,2	1,3	9,5	13,8	12,0	19,5
Był to przejaw polskiego antysemityzmu i szowinizmu	21,4	41,9	23,4	48,1	1,3	4,3	1,3	2,2	8,0	17,0	12,4	25,3
Była to prowokacja organizowana przez osoby pochodzenia żydowskiego i inspirowana z zewnątrz	9,3	66,1	10,6	70,3	2,2	4,8	0,9	2,2	4,6	25,5	5,8	36,6
Były to wydarzenia bez większego znaczenia	10,9	67,2	5,4	81,7	4,8	7,8	3,0	13,5	6,9	28,0	4,3	48,3

ANEKS

Cechy społeczno-demograficzne reprezentatywnej próby uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych (1988 rok)

W warunkach zapewniających anonimowość odpowiedzi (nieobecność nauczyciela w sali lekcyjnej) 1292 uczniów (chłopców i dziewcząt) z 54 wylosowanych z terenu całego kraju szkół samodzielnie wypełniało ankiety.

Chłopcy stanowili więcej niż połowę zbiorowości (52,2%). Spośród ogółu badanych 17,8% uczęszczało do liceum ogólnokształcącego, 20% - technikum, 18,6% - liceum zawodowego, 43,2% - zasadniczych szkół zawodowych.

Na wsi zamieszkiwało 44,2% młodzieży, w miastach: do 20 tys. mieszkańców - 17%, od 20 do 100 tys. - 19,1%, od 100 do 500 tys. - 9,5%, powyżej 500 tys. mieszkańców - 9,1%.

W badanej populacji 36% uczniów było dziećmi robotników, ponad 19% - rolników, 13% - specjalistów średniego szczebla, 8,5% - emerytów i rencistów, 5,1% - inteligencji, 3,9% - pracowników handlu i usług, 3,4% - właścicieli prywatnych zakładów.

Rodzice badanych legitymowali się wykształceniem: podstawowym - 29,7% ojców, 33,4% matek, zawodowym odpowiednio - 35,1 i 24,1%, średnim - 21,2 i 29,6% oraz wyższym 12 i 10,9%.

Rodzice (ojciec lub matka) 19% badanych należeli do PZPR.

Do świeckich organizacji młodzieżowych należało 43% młodzieży, w tym tylko do ZSMP 9,5%, tylko do ZHP 11,8%, tylko do ZMW 8,0%, do samorządu szkolnego 4,6%, a do dwóch i więcej organizacji jednocześnie należało 9,2%.

Jako wierzący określiło się 96,4% uczniów, w tym 62,8% - wierzący i praktykujący regularnie, 27,2% - wierzący i praktykujący nieregularnie, 6,4% - wierzący, ale niepraktykujący. Niewierzący, ale chodzący do kościoła stanowili 1%, niewierzący i niepraktykujący tylko 1,6%.

Członkostwo organizacji katolickich deklarowało 14% młodzieży, natomiast udział w ruchu oazowym lub innych formach spotkań młodzieży organizowanych przez Kościół - 35%.

Uczestnictwo w mszy świętej w ostatnią niedzielę (przed przeprowadzeniem badania) zgłosiło 75,8% uczniów. Dalsze 13,6% uczestniczyło we mszy w ciągu ostatniego miesiąca.